

УДК 811.112.2'255.4:821.113.2](042,2)

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.39>

РЕКРЕАЦІЯ АВТОРСЬКОЇ ІНТЕНЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРІВ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА СПЕЦИФІКА

RECREATION OF THE AUTHOR'S INTENT IN THE TRANSLATION OF WORKS OF MASS LITERATURE: FEATURES AND SPECIFICITY

Гумений В.В.,

orcid.org/0000-0003-1270-8893

*старший викладач кафедри романо-германської філології та перекладу з німецької мови
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

У роботі проведено аналіз лексичних, граматичних та стилістичних особливостей рекреації авторської інтенції в романах Г. Гессе «Гра в Бісер» та «Степовий Вовк» та їх перекладах; конкретизовано тематичний та термінологічний апарат; встановлено стан осягнення рівня відстеження впливу дієгетики в перекладі вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

Передусім встановлено методи і прийоми перекладу внутрішньо-нарративної структури творів як елемента оповідного стилю в матеріалах, пов'язаних із вивченням творчості автора в гетеросугестивних світоглядних картинах, та розглянуто приклади нарративних оповідних концепцій у перекладах досліджуваних текстів. Висвітлено категорії хибного авторського світу застосованих в оповіді автора та перекладах, визначено рівень впливу хибного наратора.

Крім проблемно-тематичної значущості поетичного пласта художньої дієратури, було детерміновано глибинний ефект мовної сугестії. Читачеві повідомляється не тільки про наявність таємного від сторонніх очей нарративного процесу, а й про особливості його перебігу. Також, досліджено функційність «випадкових метрів» в прозовому тексті і «вторинних ритмотворчих ознак», які виконують у перекладах аналогічну функцію.

У процесі дослідження доведено необхідність використання лексико-стилістичних трансформацій при перекладі та їх інтенційність на реципієнта, з'ясовано характеристики, що відповідають стилю масової літератури, та мовним засобам відтворення його оповідних структур, проаналізовано концепт творення інтертексту в перекладах та систематизовано фундаментальні оповідні категорії, відтворення яких значним чином інтенсифікує якісне сприйняття перекладу.

Також, в статті було встановлено, що інтенційна складова оповідного процесу в перекладах творів масової літератури утворюється завдяки кризь структуру образно-пластичного вираження дійсності, збереження якої досягається через часткову заміну, додавання, та граматичні перестановки у перекладах. Також, було доведено порушення категорії суб'єктивної модальності у перекладах творів масової літератури українською мовою.

Ключові слова: наратор, специфіка, автор, персонаж, дієгетика.

The work analyzes the lexical, grammatical and stylistic features of the recreation of the author's intention in H. Hesse's novels "The Game of Beads" and "Steppe Wolf" and their translations; the thematic and terminological apparatus is specified; the state of understanding of the level of tracking the influence of diegetics in translation by domestic and foreign researchers is established.

First of all, the methods and techniques of translation of the intra-narrative structure of works as an element of narrative style in materials related to the study of the author's work in heterosuggestive worldview pictures are established, and examples of narrative narrative concepts in translations of the studied texts are considered. The categories of the false author's world applied in the author's story and translations are highlighted, the level of influence of the false narrator is determined.

In addition to the problem-thematic significance of the poetic layer of fiction, the profound effect of language suggestion was determined. The reader is informed not only about the presence of a narrative process that is secret from prying eyes, but also about the peculiarities of its course. Also, the functionality of "random meters" in the prose text and "secondary rhythmic features" that perform a similar function in translations were investigated.

In the process of research, the necessity of using lexical and stylistic transformations in translation and their intentionality on the recipient was proven, the characteristics corresponding to the style of mass literature and the linguistic means of reproducing its narrative structures were clarified, the concept of intertext creation in translations was analyzed and fundamental narrative categories, reproduction were systematized which are significantly intensified by the qualitative perception of the translation.

Also, the article established that the intentional component of the narrative process in translations of works of mass literature is formed thanks to the structure of figurative and plastic expression of reality, the preservation of which is achieved through partial replacement, addition, and grammatical permutations in translations. Also, the violation of the category of subjective modality in translations of works of mass literature into the Ukrainian language was proven.

Key words: narrator, specificity, author, character, diegetics.

Постановка проблеми. Проблема правильної репрезентації інтенції в перекладі завжди була складною для вирішення. Численні праці українських учених, таких як А. Науменко, М. Фарова, К. Лавецький, І. Ірторик, В. Балдинюк, І. Бехта, Т. Гундорова, створюють міцне теоретичне підґрунтя для перекладознавства, присвяченого збереженню авторської інтенції, проблемах перекладу, а також структурі та методиці перекладу. Сучасна лінгвістика зазнала впливу новітніх наукових парадигм, що спонукало вчених переглянути свої погляди на об'єкт аналізу тексту, тобто об'єктом аналізу тексту є продукт мовленнєвої діяльності, який фіксує процес мовного спілкування. Так само, з точки зору інноваційних методів, сучасне перекладознавство стоїть перед дилемою щодо передачі авторського нарративного стилю в процесі перекладу, і його збереженню слід приділяти необхідну увагу, оскільки саме автор та його стиль рекомбінують оригінальність твору, через що робота перекладача втрачається саме в поєднанні зі стилем

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження відтворення інтенції автора проводиться у синтезі таких напрямів як: перекладознавство (Р. Каралашвілі, Л. Коломієць), компаративістика (В. Саленко, В. Передерій, О. Падучева, О. Мороховський), а також порівняльне літературознавство (І. Полетуша, І. Папуша). Такий міждисциплінарний підхід до дослідження нарративної складової текстів творів масової літератури дозволяє всебічно аналізувати матеріал через охоплення його мовних та когнітивних одиниць у текстах оригіналу та перекладах.

Одна з точок зору полягає в тому, що намір автора полягає в тому, щоб передати щось про оповідача шляхом синтезу емоційних компонентів стану персонажа на лексичному та морфологічному рівнях, тим самим впливаючи на свідомість реципієнта. Хоча дослідники (І. Ільїн, Дж. Женетт, Дж. Ділі, В. Адмоні) використали достатню кількість методів, наразі не існує загальної моделі, згідно з якою можна пояснити авторський переклад інтертекстуальних компонентів, встановленої Одне із завдань дослідження.

Постановка завдання. Для досягнення поставлених цілей необхідно вирішити наступні завдання:

– визначити рівень дослідженості стилістики нарації Г. Гессе в лінгвостилістичному, мовознавчому та перекладознавчому аспектах художньої мови автора;

– провести порівняльний аналіз текстів романів «Степовий вовк», «Сіддхартха» та «Гра в бісер» та їх перекладів на предмет визначення схожостей та розбіжностей у збереженні нарративної стилістики автора;

– з'ясувати мовно-стилістичні особливості нарративної стилістики художніх творів, в контексті перекладу;

– встановити проблеми та рівень збереження авторської модальності при перекладі;

Виклад основного матеріалу. У романі «Степовий вовк», що виділяється серед гессевських творів своєю нарративною інтенцією введені два повноцінних (24 і 30-малих, композиційно організованих) вірші. Дослідники відзначають їх невеликі поетичні гідності (зокрема, просту побудову, схему авав), оскільки не розглядають ці вірші як частину цілісного художнього організму. Ми вважаємо, що повноцінна ретрансляція інтенційної складової нарративу в переклади роману є логічно обумовленими і розгляд особливостей перекладів «Степового вовка» підтверджує це на наступних фрагментах:

Zwei Tage später brachte ein Fuhrmann die Sachen des Fremden, der Harry Haller hieß. Ein sehr schöner Lederkoffer machte mir einen guten Eindruck, und ein großer flacher Kabinenkoffer schien auf frühere weite Reisen zu deuten, wenigstens war er beklebt mit den vergilbten Firmenzetteln von Hotels und Transportgesellschaften verschiedener, auch überseeischer Länder [Hesse, S. 9].

Two days after this the stranger's luggage—his name was Harry Haller—was brought in by a porter. He had a very fine leather trunk, which made a good impression on me, and a big flat cabin trunk that showed signs of having traveled far—at least it was plastered with labels of hotels and travel agencies of various countries, some overseas [Creighton, p. 9].

Через два дні візник привіз речі пожилця. Дуже гарна шкіряна валіза справила на мене добре враження, а чималий плаский саквояж начебто свідчив про колишні далекі мандри, в кожному разі, він був обліплений побляклими етикетками готелів і транспортних агентств різних країн, серед них і заморських [Попович, с. 10].

Аналізуючи тексти на фонетичному рівні, можна помітити лише одну власну назву “Harry Haller”, яка перекладена англійською за допомогою транслітерації “Harry Haller”.

Тому слід проаналізувати тексти на лексичному рівні. Як вже зазначено раніше, використаний прийом упущення в українському перекладі. В цьому ж першому реченні в оригіналі є слово “die Sachen”, яке перекладено по-різному. В англійській версії з’являється “luggage”, що означає багаж, але в оригіналі не зазначено, в якій кількості там речей, що уможливило би такий переклад. В українському перекладі вживається слово «речі», що збігається з оригіналом. Також віднесемо сюди наступне: *hieβ – his name was* – заміна частини мови; *He had* – додавання; *schien auf frühere weite Reisen – showed signs of having traveled far* – логічний розвиток + заміна частини мови; *vergilbten* – опущення; *Transportgesellschaften – travel agencies* – заміна значення (не «транспортна організація», а «туристичне агентство»); *überseeischer Länder – overseas* – заміна частини мови (*Länder* – опущено); *Transportgesellschaften verschiedener – travel agencies of various countries* – вдала конкретизація – перекладач дає зрозуміти, чому саме туристичні агентства є «різноманітними», бо вони належать до різних країн.

В наступному реченні в оригіналі зустрічаються слова “Lederkoffer” та “Kabinenkoffer”, що мають одну основу, яка перекладається як чемодан. В англійському тексті ми бачимо повну відповідність: «leather trunk» та «cabin trunk». В українському варіанті ми бачимо більший синонімічний ряд, представлений словосполученнями: «шкіряна валіза» та «плаский саквояж».

Щодо синтаксичного рівня, у нас є уривок, який складається з двох речень. Одне з них просте, а інше – складне. *Ein sehr schöner Lederkoffer machte... Kabinenkoffer schien auf – leather trunk, which made... cabin trunk that showed* – перекладач додав на початку речення «He had» та повністю змінив тип речення, зробивши зі складносурядного складнопідрядне.

Можна зробити висновок, що переклади двома мовами зроблені адекватно. Використані трансформації обгрунтовані і полегшують розуміння інтенції автора для іншомовного читача.

Авторська інтенція в творах масової літератури, як правило, є внутрішньо пов’язаною. Перш за все, самокатування ліричного героя першого вірша відображені в першій частині другого – «Безсмертні» – як один з ликів «світу божевільного». В обох випадках – та ж динаміка і образність («гнаних», одержимість, кров, раз’ятим на безліч частин і поривів). *Über das Äußere des Steppenwolfes habe ich einige Angaben schon gemacht. Er machte durchaus und gleich beim ersten Anblick den Eindruck eines bedeutenden, eines seltenen und ungewöhnlich begabten Menschen, sein Gesicht war voll Geist, und das außerordentlich zarte und bewegliche Spiel seiner Züge spiegelte ein interessantes, höchst bewegtes, ungemein zartes und sensibles Seelenleben* [Hesse, s. 20].

I have already given some account of the Steppenwolf’s outward appearance. He gave at the very first glance the impression of a significant, an uncommon, and unusually gifted man. His face was intellectual, and the abnormally delicate and mobile play of his features reflected a soul of extremely emotional and unusually delicate sensibility [Creighton, p. 21].

Про його зовнішність я вже децю сказав. З першого ж погляду він, безперечно, справляв враження небуденної, рідкісної, щедро обдарованої людини. Обличчя його світилося інтелектом, а напрочуд тонка, жвава міміка свідчила про цікаве, інтенсивне, надзвичайно емоційне духовне життя [Попович, с. 25].

Спершу порівняємо оригінал та тексти перекладу на фонетичному рівні. Зважаючи на той факт, що це художня література, фонетичний рівень має бути відображений певною мірою. У даному разі яскравим та єдиним прикладом слугує власна назва “Steppenwolf”. Щодо лексичного навантаження можна зазначити, що у тексті вжиті власні назви, імена персонажів. Наприклад, у тексті оригіналу можна виокремити “Steppenwolf”, який був перекладений англійською як “Steppenwolf”, російською як «Степной волк». Зазначу, що в перекладі українською мовою власна назва повністю опущена. І в даному випадку ми розуміємо, що це трансформація «опущення» (в українському перекладі). Проте також значення даного слова було генералізовано (трансформація «генералізація»): “Steppenwolf” – «його». На нашу думку, така заміна була спричинена контекстом, і задля уникнення повторів перекладач міг вжити займенник «його».

Якщо порівняти переклад англійською мовою “Steppenwolf” з німецький оригіналом

“*Steppenwolf*”, то в даному разі повністю зберігається форма первинного тексту. Жодної трансформації на письмі не було застосовано. Проте під час вимови, тобто фонетичний рівень, бачимо принципову відмінність у звучанні. На нашу думку, наведений спосіб транскодуювання можна вважати адекватним. Перекладач навмисно не змінював форму написання, таким чином зберіг елементи тексту оригіналу

На лексичному рівні було також вжиті трансформації в трьох мовах перекладу. Спершу порівняємо переклад тексту, виконаний англійською мовою. Була використана трансформація «конкретизація». Це можна простежити у наступному прикладі:

“*Angaben*” було перекладено англійською як «*account*», хоча все таки основне значення даної лексичної одиниці «інформація». Саме тому значення було конкретизовано у мові перекладу. “*Voll Geist*” було перекладено англійською як “*intellectual*”. На нашу думку, у даному випадку перекладач не лише конкретизував значення, але й також використав трансформацію логічного розвитку, адже дослівний переклад був би «повний духом», а ми бачимо у мові перекладу “*intellectual*” – «розумний». Зазначимо, що в даному разі це може бути також контекстуальний синонім. “*Voll Geist*” було перекладено українською як «*інтелектом*». Як і в двох попередніх проаналізованих прикладах, бачимо, що перекладач трансформує дану лексичну одиницю до

конкретного значення «*інтелект*». “*Bewegliche Spiel*” було перекладено українською як «*жвава міміка*». На мою думку, це найвлучніший переклад даного словосполучення. Перекладач повністю відійшов від мови оригіналу та вжив саме той вираз, який буде зрозумілим цільовій аудиторії, що дозволило відтворити авторську інтенцію.

Висновки. Отже, авторська інтенція Г. Гессе, в силу своєї гетеросугестивності, завдяки використанню прийомом декомпресії, конкретизацій та транслітерацій власних назв, із збереженням їх фонетичної складової у перекладах, «оживляє» роздуми про душевні переживання наратора-автора, робить переклади його творів образно насиченими і глибокими. Завдяки чому, реципієнт тексту перекладу поступово освоює хибний нарративний світ Г. Гессе, вчиться порозумінню з персонажами та оповідачем. Перекладачі, зі свого боку, демонструють не лише інтенційну обмеженість позиції кожного спостерігача, кожної «точки зору», а й їх сукупність.

Виокремлення власних назв, із збереженням їх фонетичної складової у перекладі, а також складносурядні і складнопідрядні зв'язки, причинно-наслідковими зв'язки також створюють стилізацію під науковий трактат у перекладах, сприяють враженню об'єктивної характеристики, відсторонення від емоційно-чуттєвої стихії, що, на нашу думку, ускладнює перекладачами інтенційно-комунікативний аспект автора, наратора та реципієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. H. Kasper und D. Wuckel. Grundbegriffe der Literaturanalyse. Leipzig : BI, 1999. 454 S.
2. Адмоні В. Г. Історичний синтаксис німецької мови : посібник. Мелітополь : Вища школа, 1963. 336 с.
3. Ільїн І. П. Наратор: монографія. Харків : Intrada, 2004. 282 с.
4. Папуша І. В. Modus ropens. Нариси з наратології: навч. посіб. Тернопіль : Вид-во «Крок», 2013. 259 с.
5. Рікер П. Сам як інший: посібник. Київ : Дух і літера, 2002. 458 с.
6. Фігури. В 4 т. Т.1 Оповідальний дискурс. / Ж. Женетт [пер. М. Перцова]. посібник. Миколаїв : Наукова думка, 1998. 472 с.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

7. H. Hesse. Das Glasperlenspiel Versuch einer Lebensbeschreibung des Magister Ludi Josef Knecht samt Knechts hinterlassenen Schriften. Herausgegeben von Hermann Hesse. 2 Bände. Fretz & Wasmuth : Roman. Zürich, 1943. 237 S.
8. H. Hesse. Der Steppenwolf: Roman. Switzerland, 1927. 277 S.
9. H. Hesse. Steppenwolf (Translated by Basil Creighton): Novel. Alabama, 2002. 264 p.
10. H. Hesse. The Glass Bead Game (Translated by Richard and Clara Winston): Novel. Princeton, 1949. 558 p.
11. Г. Гессе. Гра в бісер (пер. з нім. Є. О. Поповича) : роман. Харків : Фоліо, 2001. 510 с.
12. Г. Гессе. Степовий вовк (пер. з нім. Євгена Поповича) : роман. Харків : Фоліо, 2012. 252 с.